

Eessõna

2014. aasta möödus Eesti Rahva Muuseumis uue hoone valmimise tähe all. Augusti lõpul toimus sarikapidu, kuhu olid oodatud ka tulevased muuseumikülastajad. Selleks päevaks oli paika saanud uue hoone peasissepääsu esist varikatust toetav turvik, maja üldmõõtmed said paika ja ehitise valmimine oli muutunud käegakatsutavaks tõelisuseks.

Samas ei ole muuseum vaid üks suur ja silmapaistev hoone, vaid ka kõik igapäevased suuremad ja tagasihoidlikumad tööd, mis muuseumi ja avalikkuse ühise huvina ette võetakse. Üks aasta esimesi tähtsündmusi toimus 10. jaanuaril, mil muuseumi jõudis maailmamainega Eesti psühholoogi ja mälu-uurija Endel Tulvingu (sünd 1927) arhiivkogu, mille Eestis sündinud ja aastakümneid Kanadas tegutsenud õpetlane otsustas tulevikule säilitada ja kättesaadavaks teha rahvusmuuseumis. Tulvingu arhiivkogu sisaldab tema ja ta abikaasa, kunstnik Ruth Tulvingu (1930–2012) käsikirjalisi materjale, raamatu-, foto- ja audiokogu.

Eesti lauljate ja tantsijate tähelepanuavaldusena muuseumile oli ERM kaasatud laulu- ja tantsupeo korraldamisse. 15. juuni varahommikul, täpselt päikesetõusu ajal süüdati Tartus Raadi järve kaldal laulu- ja tantsupeo „Aja puudutus. Puudutuse aeg“ tuli, mis asus sealt läbi maakondade laulupeo suunas teele. ERM oli laulupeol lisaks tavapärasele rahvarõivanõuandetelgile väljas ka kaamerakujulise fotopaviljoniga, kus suurpeo käigus pildistati mõnisada laulupeoliste portreed „Eesti nägude andmebaasi“ tarbeks. Andmebaasi fotosid Eesti inimestest hakatakse kasutama Eesti Rahva Muuseumi uue logo osana.

Portreedel põhinev muuseumi logo on omakorda osa Eesti Rahva Muuseumi uuest näost. Ehk teistpidi öeldes – Eesti Rahva Muuseumi uus nägu on inimeste nägu. Muuseumi visuaalse identiteedi uuendamine võeti ette ERMi uude hoonesse asumise ettevalmistustöö osana. Erinevaid ideepakkumisi kaaludes jäi sõelale reklaamiagentuuri Velvet OÜ pakutud lahendus, mis lähtus mõttest, et Eesti Rahva Muuseumi tegevuses on kesksel kohal olnud inimeste osalus – ERMi kogudes olevad esemed ja arhiivides leiduvad teadmised ning lood pärinevad rahvalt.

Juunis võttis muuseum hoiule vastutusrikka pärandiobjekti – Lõuna-Eestis tuntud pühapuu, Laatre ristipettäi ehk ristipuu. Ristipedajas oli vastu pidanud kuni 2000. aastateni ja teadaolevalt lõigati sinna surnut viies möödumisel riste sisse veel kaasajalgi. 2010. aastal hindasid keskkonnaameti spetsialistid puu kahjuks lõplikult kuivanuks. Otsides lahendust kaduvikku määratud puu edasisele saatusele, nõus-

tus Tõlliste vald kohalike elanike nimel, et puu võiks jõuda ERMi hoiule. Tulevikus näeb praegu hoolega hoiustatud pühapuud ERMi püsinäitusel.

29. oktoobril külastasid Eesti Rahva Muuseumi Tema Kuninglik Kõrgus Rootsikroonprintsess Victoria ja Tema Kuninglik Kõrgus prints Daniel. Külaskäigu eesmärgiks oli Põhjamaade Muuseumi (Nordiska Museet) Eestist kogutust moodustatud Eesti etnograafilise esemete kogu üleandmine ERMile. Üleandmistseremooniale järgnes Eesti-Rootsi ühisseminar rahvakunstist ja sellest mõjutatud kaasaegsest tekstiilidisainist. ERMile üle antud 234 etnograafilisest esemest enamik on tekstiilid, mille hulgas on mitmed rahvariidekomplektid peamiselt Eesti saartelt ja Põhja-Eestist. Üle anti ainult eestlastega seotud kogud, eestirootslaste esemed jäävad endiselt Nordiska Museetisse.

24. novembril asutati Eesti Rahvuskultuuri Fondi juurde Marje Õunapuu mälestusfond, mille kapital põhineb juba lapsena Eestist sõja eest põgenenud ja suurema osa elust Rootsis Uppsalas elanud Marje Õunapuu muuseumile tehtud annetusel. Fondi vahenditest soovib ERM tulevikus toetada eesti rahvuskultuuri. Mälestusfondi eesmärgiks on toetada neid, kes aitavad Eesti Rahva Muuseumil täita oma rolli eesti kultuuri mõtestajana.

Eesti Rahva Muuseumi 2014. aasta olulisimaks tegevuseks oli uue hoone sisuloome. Uute püsiekspositsioonide (Eesti kultuurilugu ja soome-ugri kultuurid) valmimine tähendab seda, et muuseumi teadustöö keskendus 2014. aastal eelkõige teaduspõhisele näituseproduktioonile. ERMi teadurid osalesid ka kahe grandiprojekti täitmises ning kahes rahvusvahelises koostööprojekti. Uurimisteamadena oli nende projektide keskmes infoühiskond ja rahvuslus. Aasta alguses ilmusid 2013. aastal lõppenud teadusgrandi „Muuseumi kommunikatsiooni arendamine 21. sajandi infokeskkonnas“ tulemusi tutvustav artiklikogumik „Democratising the Museum: Reflections on Participatory Technologies“ ja mäluasutuste töötajale suunatud „Osalus muuseumis“, mille eesmärgiks oli teadustöö tulemuste kokkuvõtmine praktilise käsiraamatu võtmes. Teatud määral võib käsiraamatuks nimetada ka aastatepikkusel tööl põhinevat teost „Vana-Tartumaa rahvarõivad Eesti Rahva Muuseumi kogudest“.

Välitööde ja koostööprojektide hulgas on erilise tähtsusega kooliõpilastega läbi viidud uurimis- ja näituseprojekt „1/10 eestlust“, mis toimus koostöös ERMi, Kärdla Ühisgümnaasiumi, Hiiumaa Muuseumi ning Tartu Ülikooli etnoloogia ja folkloristika tudengeid ühendava organisatsiooniga Tartu Nefa Rühm. Õpilased tegelesid Hiiumaalt lähtuva väljarände uurimisega, keskendudes järgmistele küsimustele: millised olid väljarännanute motiivid ja lahkumise põhjused ning milliseks kujunes elu välismaal. Tähelepanu pöörati ka väljarännanute lähedaste arvamustele ja ning hakkamasaamisele kodus.

Avaldame aastaraamatus valiku uuemaid teadusartikleid ja uurimusi.

Vladimir Lipini ja professor Art Leete artikkel „Lihtsad ja varjatud sõnumid tänaste komi kütide juttudes“ vaatlleb komi jahimeeste jutustuste muutumist. Jutustused käsitlevad jahipidamisoskuste üksikasju, jahimeeste maailmapilti, samuti muutusi jahimeeste elus ning sotsiaalsete ja majanduslike muutuste mõju jahipidamisele. Lipini ja Leete eesmärgiks on näidata, kuidas jutustused peegeldavad olulisi aspekte komide jahipidamises ja kuidas aitavad esile tuua komi jahimeeste

jutustamise narratiivseid strateegiaid. Jahimeeste vaateviisi mõistmiseks tuleb eristada suulistes jutustustes esinevaid motiive, mis on jahimeestele eriti tähendusrikkad. Komi jahijuttudest ja -praktikatest aru saamine toimub dialoogis ja juttude analüüsimise oskus kujuneb alles pikaajalise kuulamiskogemuse tulemusel.

Helleka Koppeli artikkel „Võõrsil vahepeal – liminaalsus reisil Eesti seljakotirändurite näitel Austraalias“ põhineb autori 2014. aastal kirjutatud magistritöö. Uurimistöo toimus kolmes etapis aastatel 2010–2013 Austraalias ja Eestis, et avada seljakotirändu selle läbi teinud noorte jaoks ka tagasivaatavast perspektiivist. Seljakotirändurid on üldjuhul pikaajalised, väikese eelarvega rändajad, kes soovivad reisil suhelda nii teiste rändurite kui kohalikega. Reisijatena tunnetavad nad ja peavad oluliseks iseseisvust ja vabadust. Helleka Koppel vaatleb rännuperioodi, kasutades analüüsis liminaalsuse teoreetilist raamistikku. Liminaalsus tähistab üleminekuolukorda, milles puuduvad tavaelu seatud piirangud ja kus ühiskondlikud struktuurid ja normid ajutiselt ei kehti. Seljakotireis tähendab selle harrastaja jaoks pikemat eemalolekut argisest keskkonnast, sotsiaalsest ringist ning kohustustest. Seljakotireisi juures mängib olulist rolli geograafiline distantstuttavast ning teelolek, mis annab võimaluse tunnetada kergemini soovitud vabadustunnet. Seljakotirändurid asuvad võõras ja ajutises ruumis. Huvitav on ka see, et Austraalia looduses hindavad seljakotirändurid enim just maastikke, mida uurijad on samuti käsitlenud liminaalsetena (kõrb, rand).

Ene Kõresaare ja Terje Anepaio artikkel „Indiviidi rollist kodanikualgatuslikes mälestamispraktikates: stalinlike massirepressioonide komemoratsioon 21. sajandil“ analüüsib 2004. aastal loodud Murtud Rukkilille Ühingu mälestustegevuse kaudu üksikisiku rolli mälestusprotsessis. Autorid lähtusid sellest, et kodanikualgatuslikus mälestustegevuses peavad vähesed eestvedajad võtma mitmeid erinevaid rolle ning arendama organisatsioonide komemoratiivsete ülesannete täitmiseks lisaoskusi – vaid nii õnnestub organisatsioonide tegevusele ühiskonnas kandepinda leida. Niiviisi tegutsevat indiviidi võib käsitleda kui kultuuriprodukti ja -vahendajat, kes täidab situatsioonile vastavalt tervet rida erinevaid rolle. Ta kohandub muutuvate tingimustega ning improviseerib mälestustegevustes vastavalt olukorrale. Organisatsiooni mälestustegevuse edukus sõltub suurel määral sellise otsustaja kasutada olevatest materiaalistest ja mittemateriaalistest ressurssidest ning tema argiloomingulisusest.

Keiu Telve artikkel „Pendeltöötajate majanduskäitumise muutumine Soomes töötavate Eesti meeste näitel“ põhineb Tartu Ülikoolis kaitstud magistritöö. Uuritavad pendeltöötajad on oskus- või lihttööd tegevad mehed, kes liiguvad regulaarselt Eesti ja Soome vahel, olles tihedalt seotud mõlema riigiga. Eesti on üks kõige suurema pendeltöötajate arvuga riike Euroopas – siin on 15,8 pendeltöötajat tuhande elaniku kohta. Tööränne kipub olema majanduslikult halvemal positsioonil olevatest riikidest väljarännanute puhul mitte ajutine, vaid pigem järjepidev võimalus oma majanduslikku heaolu parandada. Kuniks lähteriigi majandus ei edene, ei ole pendeltöötajatel võimalust naasta, sest sellele järgneks oluline langus perekonna majanduslikus heaolus. Artikli autor leidis, et Soomes töötavad Eesti mehed on üldjuhul enesekindlad oma oskustes ning jääb kõlama arusaam, et kes tööd teha oskab ja tahab, saab igal pool hakkama. Pendeltöötajad moodustavad

eripärase rühma selles mõttes, et nad näevad ennast ka tulevikus hoidmas tihedaid suhteid koduriigiga.

Pille Runneli artikkel „Tehe näitust „#Niisamalinnas“: kuidas uurida ja mõista laste ja noorte linnaruumikogemusi?“ annab ülevaate Eesti Rahva Muuseumi näituse „#Niisamalinnas“ (kuraatorid Ehti Järv, Kadri Kallast ja Pille Runnel) taustast, lähtepunktidest ja meetodist, keskendudes kitsamalt paarile näituse alateemale ning arutledes selle üle, kas näituse ettevalmistustöös rakendatud metodoloogia end õigustas. ERMi näituselaboris 2014.–2015. aastal avatud olnud näitus käsitles linnas üleskasvamist ja seda, kuidas nooremad põlvkonnad igapäevaselt linnaruumi kogevad. Kui laste ruumikogemused on pigem käegakatsutavad ja füüsilise ruumiga seotud, siis noored liiguvad linnas ühtaegu nii füüsilises, lokaalses kui ka digitaalses, globaalses ruumis. Kuraatorite töörühm otsustas vaadata igapäevaelu linnaruumis laste ja noorte silme läbi, jättes kõrvale täiskasvanute – vanemate, õpetajate, noorsootöötajate ja linnaplaneerijate – vaatenurga. Uurimistöö tulemusel valminud näitus oli esimeseks sammuks ERMi 2016. aastal avatava uue hoone püsiekspositsiooni ühe muuseumis seni põhjalikku käsitlemist mitte leidnud ala-teema läbitöötamisel.

Head lugemist!

Tartus 27.10.2015
Pille Runnel